

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران
مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله عليها) شهرستان شیراز
مقاله سطح دو (کارشناسی)

عنوان:

مبانی پلورالیسم

استاد راهنما:

سرکار خانم رضوی

پژوهشگر:

مریم عشقی

زمستان ۹۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران
مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله عليها) شهرستان شیراز
مقاله سطح دو (کارشناسی)

عنوان:

مبانی پلورالیسم

استاد راهنما:

سرکار خانم رضوی

پژوهشگر:

مریم عشقی

زمستان ۹۵

چکیده

پلورالیسم دینی یکی از مباحث فلسفه دین و کلام جدید است که همانند سایر ایسم ها از مفاهیم و ارادتی مغرب زمین می باشد و این اصطلاح از واژه لاتین گرفته شده. پلورالیسم بعنوان یک نگرش کلامی و معرفت شناختی پاسخی به چرایی تنوع و تکثر ادیان و مذاهب گوناگون در دنیای معاصر کنونی است. یا به معنای آیین یا کثرت گرایی است. پلورالیسم دارای انواع مختلفی از جمله پلورالیسم در رفتار، رستگاری و حقانیت. که پلورالیسم در رفتار نخستین تفسیر از آن کثرت گرایی رفتاری است یعنی پیروان همه ادیان و در پلورالیسم رستگاری این که در تمام زمان ها مطرح است که در رستگاری انسان کافی است با او به خدا ایمان بیاورد. و در حقانیت به صورت مطلق به کار رود و با قیدی همراه نگردد. و مبانی فلسفی-کلامی پلورالیسم که اعتقاد به این نوع پلورالیسم مبنی بر برخی مبانی است که مهم ترین آن ها نسبی بودن حقیقت، تنگناهای ادراک بشری و گستر دگی رحمت و هدایت الهی می باشد.

کلید واژه: پلورالیسم دینی، پلورالیسم، حقیقت، نسبت، ادراک بشری.

۱- مقدمه

ما در دنیای امروز با انواع ادیان آسمانی و زمینی، از جمله یهود، مسیح، اسلام، زرتشت، هندوئیسم، بودیسم و ...، رو به رو هستیم و ناچاریم درباره ی حقانیت و هدایت یا بطلان و ضلالت آنها داوری کنیم در باره ی چگونگی تبیین کثرت ادیان، دیدگاه های مختلفی ارائه شده است از این دیدگاه به چهار دیدگاه مشهور اشاره میکنیم: طبیعت گرایی، شمول گرایی، کثرت گرایی (پلورالیسم)، و وحدت گرایی. در قرون وسطی کاتولیک ها بر این باور بودند که تنها افرادی که غسل تعمید کلیسایی انجام میدهند اهل بهشت و حتی موسی (علیه السلام) و ابراهیم (علیه السلام) نیز اهل بهشت نیستند و در مکانی بنام لیمپو که هیچ گونه لذت و دردی نیست جای دارند و سپس عیسی مسیح آنها در روز قیامت وارد بهشت می کند بنابراین مسیحیان معتقد بودند که بیرون از کلیسا هیچ راه نجاتی وجود ندارد و تنها با مسیحی شدن می توان نجات یافت اما در مورد تاریخچه این مسئله در ایران باید گفت که در دهه (۱۳۲۰ ش) مرحوم آیت الله مجتبوی قزوینی در کتاب بیان الفرقان فی نبوت القرآن، از شخصی به نام کیوان قزوینی نقل کرده: «از زرتشت- پس از این که کارش بالا گرفت- سوال کردند چه دستور می دهی گفت: دستور من این است هر دینی دارید به همان بمانید و خدا را به همان روش بپرستید، چرا که خدا به هر روشی پرستیده می شود، گرچه آن روش ستاره پرستی باشد...». حال این تحقیق شامل دو فصل می باشد

که فصل اول آن چستی پلورالیسم دینی و فصل دوم مبانی فلسفی، کلامی پلورالیسم دینی که هر کدام از فصل ها دارای زیر فصلهایی میباشد از جمله پلورالیسم در حقانیت، رفتار و رستگاری که در فصل اول بحث آن بیان شد و نسبی بودن حقیقت، تنگناهای ادراک بشری و گستردگی رحمت و هدایت الهی در فصل دوم مورد بررسی قرار گرفت.

۲- چستی پلورالیسم دینی

پلورالیسم دینی یکی از مباحث فلسفه دین و کلام جدید است که همانند سایر ایسم ها از

پلورالیسم دینی مبتنی بر برخی مبانی فلسفی_کلامی است که اینک مهمترین آنها را اشاره می کنیم:

۴-۱- نسبی بودن حقیقت

کثرت گرایی دینی هرچند غالباً از نسبی گرایی تمام عیار و بیزار می جویند، گاه ناچار به گونه ای از نسبیت تن می دهد و میان «حق برای او» و «حق برای من» تمایز می نهند. (یوسفیان ، ۱۳۹۱، ص ۲۹۷) این رویکرد مبتنی بر تفاوت میان «حقیقت فی نفسه» و «حقیقت نزد ما» است، جان هیک در تقریر رویکرد می گوید: واقعیتی در نفس الامر وجود دارد که ضرورتاً ادراک کاملی از آن نزد کسی موجود نیست و در واقع دست اندیشه ها از آن کوتاه است. اما واقعیت دیگری هم هست که نزد ماست، که جنبه پدیدار واقعیت است. این واقعیت نزد ما، با واقعیت فی نفسه متفاوت و غیر مطابق است؛ و چه هنگام درک و شناخت واقعیت و چه هنگام گزارش و تفسیر از آن، این تفاوت در اشکال گوناگون ظهور و بروز می یابد. این ایده را هیک از کانت وام گرفته است؛ چه کانت معتقد به جدایی و گسل عمیق میان بو و نمود، یا نفس الامر و پدیدار، یا نومن و زومن بود. جان هیک در نهایت مانند رویکردهای اول و دوم می گوید ادیان به علت مواجهه انسانها با امر قدسی و ریختن آن در ظرف اعصار و فرهنگ های مختلف در هنگام ادراک و گزارش از تجربه خویش متکثر شده اند. علاوه بر این خود خداوند هم برای ایجاد یک ارتباط موثر، پیام خویش را با درون مایه های آن فرهنگ تناسب بخشیده است. بنابراین دین از نظر هیک محصول یک فرافکنی انسان وار است، که در پی تلاش آگاهانه انسانها برای درک امر غایی (خداوند) صورت می گیرد. بنابراین آنچه گفته شده این تکثر در محضر خداوند و با همکاری او رخ داده است. هیک در واقع پلورالیسم خود را بر مبنای پلورالیسم معرفتی بنیان کرده است و با مطرح نمودن گوهری واحد و یکسان در میان ادیان صرفهای متکثر را از طریق تعدد انعکاسات حقیقت بر آئینه اعصار و فرهنگ ها توجیه نموده و خواسته است آنها را از دغدغه حق یا باطل بودن به یک معنا رهایی بخشد. (بیات و دیگران، ۱۳۸۱، ص ۱۵۶)

۴-۲- تنگناهای ادراک بشری

یکی دیگر از ادله ای که کثرت گرایان بر آن تکیه می زنند، تنگناهای ادراک بشری است؛ تمثیل فیل و نابینایان بیانگر این تنگنا به شمار آمده و کسانی چون مولوی که از این تمثیل بهره گرفته اند مدافع سر سخت پلورالیسم دین قلمداد شده اند. (یوسفیان، همان، ص ۲۹۸) اگر شرایط فراهم نیاید، ادراک محال است. اشعریان در این مطلب با خردمندان مخالفت کرده اند و ادراک را بانبودن شرایط نیز جایز دانسته اند. به دیگر سخن ممکن شمرده اند که نابینایی در شرق، شبانگاه مورچه سیاهی را بر صخره سیاهی در غرب ببینند، در حالی که میان آنها به اندازه مغرب و مشرق فاصله است و کوه و دیوارها حجاب بینایی اند. یا ناشنوایی در شرق آهسته ترین صدا را در غرب بشنود. برای نسبت دادن شخصی به کاستی قدر و مکابر و سقسطه، باور داشتن همین امر کافی است. ادراک حسی بوسیله حواس ظاهری و در اثر ارتباط با جهان مادی خارجی حاصل می شود. برد این ادراک بسیار محدود است و فقط چیزهایی که با ما در ارتباط پیدا می کنند - آن هم در حد ارتباطش و تا زمانی که این ارتباط برقرار است - مورد ادراک حسی واقع می شود. دیدنیها، شنیدنیها و خلاصه دانستنیهایی که از راه حس برای ما حاصل می شود مسلماً برای زندگی ما مفید و ضروری است اینها فقط می توانند، تا حدی روابط ما را با زندگی مادی توجیه کنند از قبیل اینکه چه بخوریم، چه بپوشیم، چه بگوییم با چه کسی و چگونه حرف بزنیم. در اثر محدودیت برد ادراک حسی نمیتوان توقع داشت که به وسیله آن بتوانیم مسیر صحیح را در همه ابعادش بشناسیم. (علامه حلی، ۱۳۷۹، ص ۵۴)

۴-۳- گستردگی رحمت و هدایت الهی

یکی دیگر از ادله کثرت گرایان گستردگی رحمت و هدایت الهی است. به گفته آنان نمی توان خداوند را رحیم و عطوف به بندگان دانست و همچنان بر گمراهی اکثریت آنان پای فشرد. (یوسفیان، همان، ص ۳۰۱) خداوند در شصت و چهارمین آیه از سوره بقره می فرماید:

«ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَسِرِينَ»

این آیه بیان می دارد که رابطه خدا با انسانها، رابطه فضل و رحمت است. لغت فضل به معنای «زیادی» است و معنایش این است که حضرت حق با هیچ یک از شما در زمینه های مادی و معنوی معامله پایاپای ندارد، بلکه او نسبت به شما صاحب فضل است و شما اگر یک قدم به خاطر وجود مقدس او بردارید و یا عمل کوچکی برای او انجام دهید پاسخ او به شما مساوی کارتان نخواهد بود. کاری را که شما انجام می دهید زمان و کمیت و کیفیتش

محدود و بسیار کم است، اما وقتی وجود مقدس او می خواهد به شما جواب بدهد جواب او نامحدود است و این همان فضل خداست. در روایتی نیز که از جانب حضرت حق درباره پاداش روزه بیان شده است می فرماید: «روزه از من است و جزای آن هم از من است». بنابراین، مشخص می شود که جزای الهی حد و حدود و کمیت معینی ندارد و بی نهایت است و سایر الطاف خدائیز همین گونه است. این حقیقت فضل و رحمت است که یک حقیقت است ولی در دو تجلی، یک تجلی دنیایی، که قانون و مقررات الهی است و یک تجلی آخرتی، که بهشت و رضوان است. کسی که فضل و رحمت را بپذیرد در دنیا دارای حیات طیبه می شود، یعنی تبدیل به انسانی می گردد که اصلا در وجودش شر نیست و خیری هم از او فوت نمی شود. این انسان هنگامی که از دنیا می رود در آنجا رحمت الهی را به صورت بعدی خود متجلی می بیند، یعنی از هنگام مردنش نشان دادن رحمت حق به او شروع می شود و تا ابد هم ادامه دارد. (انصاریان، ۱۳۲۳، ص ۱۸ و ۱۰۸)

۵- نتیجه گیری

پلورالیسم به معنای آیین کثرت یا کثرت گرایی است که در حوزه های مختلف فلسفه ی دین، فلسفه اخلاق، حقوق و سیاست، کاربرد های متفاوتی دارد که حد مشترک همه ی آنها به رسمیت شناختن کثرت در برابر وحدت است.

موضوع بحث حاضر پلورالیسم دینی است؛ بدین معنا که حقیقت و رستگاری منحصر در

دین ویژه ای نبود همه ی ادیان بهره ای از حقیقت مطلق و غایت قصوی دارند؛ در نتیجه پیروی از بر نامه های هر یک از آنها می تواند مایه ی نجات و رستگاری انسان باشد. بر این اساس نزاع حق و باطل از میان ادیان رخت بر بسته، خصومت ها و نزاع ها و مجادلات دینی نیز جای خود را به همدلی و همسویی می دهند. پلورالیسم دینی در جهان مسیحی، در دهه های اخیر، توسط جان هیک طرح ویا ترویج شده است.

فهرست منابع و مآخذ

*قرآن کریم.

۱. خسرو پناه، عبد الحسین، مسائل جدید کلامی و فلسفه، ج ۲ و ۳، قم، مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۸۸.
۲. ربانی گلپایگانی، علی، تحلیل و نقد پلورالیسم دینی، تهران، مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، ۱۳۸۶.
۳. سبحانی، جعفر، مدخل مسائل جدید در علم کلام، ج ۲، قم، انتشارات مؤسسه امام صادق (علیه اسلام)، ۱۳۸۳.
۴. یوسفیان، حسن، کلام جدید، چاپ پنجم، قم، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه مرکز تحقیق آموزش و پژوهش امام خمینی، ۱۳۹۱.